

GÜVENLİĞİN YENİ DENKLEMLERİ VE KALICI BARIŞ İÇİN GİRİŞİMLER

Dr. M. Vecdi GÖNÜL

Millî Savunma Eski Bakanı, Türksat Yönetim Kurulu Başkanı

Küresel düzeyde ve bölgemizde yaşanan gelişmelere baktığımızda, güvenlik alanında gözle görülür bir bozulmaya şahit olmaktayız. Böyle olunca da, maalesef karanlık bir tablo çizmek durumunda kalıyoruz.

“İstikrarsızlık”, “çalkantı”, “belirsizlik”, “öngörülemezlik”, “kaos”, “kriz” ve “çatışma” da bugün en sık işittiğimiz kavramlar arasında yer alıyor. Bunlara ilaveten, küresel ve bölgesel kırılganlıklardan, zayıflıklardan, başarısız devletlerden, sistemlerden ve otorite boşluklarından söz ediyoruz.

Küresel düzen genellikle ‘tehdit’ sözcüğü ile birlikte anılır hale gelmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden birini de güvenlik konularının ulusal-uluslararası platformlarda ana gündemi oluşturan tartışma konularından biri olmasıdır. Bugün küresel güvenliğe yönelik karşılaştığımız en büyük tehditler bundan önceki dönemlerde karşılaşılan tehditlerden çok farklıdır. Artık devletlerin birbirleriyle savaşmaları dünya güvenliğine tehdit olarak algılanmamaktadır. Nitekim 1946 ve 2002 yılları arasında çıkan savaşlarla iç savaşlar karşılaştırıldığında bu durum açıkça iç savaşlar lehine gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iç savaşların, devletlerarası savaşlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Dünya tarihinde geçiş dönemlerinin zorluklarla dolu olduğunu biliyoruz. Aslında bugün de böyle bir dönemin sancılarını yaşıyoruz. Taşların yerine tam olarak oturmadığı, puslu havanın henüz dağılmadığı bir zamandayız.

Sovyetler Birliği’nin 1990’ların başında dağılması uluslararası sistemdeki güç dengesini değiştirmiştir. 1990 sonrası dönemde dünya tek kutuptu

ancak güvenlik politikaları çok eksenli olmuş ve yeni güvenlik alanları yaratılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin tek taraflı yani askerî kapasite açısından değerlendirilemeyeceği ve hemen her konunun devlet güvenliği ile bağlantılı olduğu ortaya çıkmıştır.¹

Çağdaş dünyanın en temel hedeflerinden birinin toplumların yönetilenlerce tespit edilmiş kurallarla yönetilmesidir. Burada yönetenler değişse de kuralların değişmemesi esastır. Bu kurallara bir genelleme yapacak olursak insanlık tarihinin asırlara dayanan bir mücadelesinin muhassalası olan insan hakları, hürriyetleri, demokrasi, hukuk devleti gibi ortak değerlerin somutlaşmış, yazıya dökülmüş yansıması olarak bakmak doğru olur.

Bu değerleri korumak için pek çok prensip teklif edilmekle beraber kanaatimce yönetimde şu dört ilke öne çıkmaktadır:

- Şeffaflık – Transparency
- Hesap verebilirlik – Accountability
- Katılımcılık – Participation
- Ön görülebilirlik – Predictability

Bu son öngörülebilirlik-predictability ilkesine konumuz itibarıyla daha yakından bakmakta fayda olabilir. İnsanlar her şeyden önce bugünlerinden ve yarınlarından emin olarak yaşamak isterler. Sürprizlerle dolu, oyun devam ederken kuralların değiştiği bir dünyada yaşamak istemezler. Sosyolog Maslow'un belirttiği gibi güvenlik en temel ihtiyaçlar arasındadır. İnsanlar güvenlik dahil en temel ihtiyaçları yanında sosyal, ekonomik, kültürel bedihi ihtiyaçlarının karşılanabildiği geleceğe ait planlar yapabildikleri, hayaller kurabildikleri her şeyiyle öngörülebilir (predictable) bir dünyada yaşamak isterler ki bu da onların doğuştan tabii hakkıdır.

Ancak insanlık tarihine baktığımızda onu Hobbs'un gördüğü gibi bir çatışmalar tarihi olarak görmek mümkündür. Başlangıçta mahalli ve sonrasında da kitlelere mal olan çoğu şan ve şeref için yapılmış çatışmalar belirmiştir. Diğer taraftan inançlardan kaynaklanan Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi neticesi Yahudi-Hristiyan, sonrasında Katolik-Ortodoks, Haç-Hilal, Katolik-Protestan, 11 Eylül sonrası da “medeniyetler arası çatışma” gibi. Bunlara ilaveten 1496 taksimatına rağmen çıkan sömürge savaşları millî menfaatlerin dar yorumuyla yaşanan dünya savaşları.

1 Kutay Karaca, “Güvenlik Politikası”, Kamu Politikaları Ansiklopedisi, Nobel Yayınevi, Ankara, 2016, s. 105.

Bu zikredilen çatışmalar ve benzerleri bana bugün olmaması gereken aile içi kavgalar gibi gözüküyor. Bu çatışmaların elbette kendilerine mahsus şahsiyetleri var, ancak tarafların fikrî kökenlerindeki ayniyet de bir vakıdır. Hepsinde pozitif ilimde Sümer, Antik Mısır ve antik Yunan, inançta ise Hz. İbrahim ve onu takiben gelen on emir. Sevgi ve Adalete dayanan yaklaşımların hâkim olduğu görünür. Konuya bu açıdan bakıldığında, bu bütünlük arz eden medeniyete “Batı” denebileceği gibi bazı antropologların önerdiği gibi “Akdeniz Medeniyeti” de denebilir. Konuya bu derinlikte bakılınca son medeniyetler çatışmasının ne kadar zorlama olduğu ortaya çıkacaktır.

Konuya çağdaş gelişmeler ve global açıdan baktığımızda asıl dikkati çeken gelişme Çin’in yükselişidir. Çin’in batı bilim ve teknolojisini kullansa da batıdan ayrı bir dünya olduğunda hiç şüphe yoktur. Her şeyden önce Batının dağınıklığı karşısında Çin yönetimi bütün ülkenin hücrelerine hükmedecek kadar bir merkezî güce sahiptir. Batının nüfuzlu bir dergisi 14-20 Ekim 2017 sayısında Çin Başbakanını “dünyanın en güçlü adamı” olarak kapağına taşımıştır. Bu manzara Machiavelli’nin Prens adlı eserinde, 500 sene önce yaptığı Feodal, dağınık Avrupa ile merkezi gücü zirvede Osmanlı mukayesesini hatırlatmaktadır.

İkinci olarak NATO ülkeleri kendi kararlaştırdıkları savunma bütçesini dahi gerçekleştiremezken, Çin her yıl artan rakamlarla dünyanın en kalabalık ve nükleer ordusunu teşkil ve teçhize devam etmektedir. Çin’de asgari mecburi askerlik süresi 2 yıl iken, Türkiye hariç NATO ülkelerinin, mecburi askerliği kaldırmaları sebebiyle savunma bütçelerinin kısmı azamisinin Çin’de silah alımına sarf edilirken Batı’da personel harcamalarına gitmekte olduğunu da hatırlatmakta fayda vardır.

Üçüncü olarak, tek çocuk sınırlamasına rağmen Çin’in nüfusu 1 milyar 400 milyon civarındadır. Bu sınırlamanın 400 milyonluk artışı önlediği kendilerince belirtilmektedir. Tek çocuk sınırlaması 1 Ocak 2016’da kaldırıldığına göre dünya yakın gelecekte 2 milyarlık bir Çin’e kendini hazırlamalıdır.

Dördüncü olarak, Çin’in dünya millî gelirinden payının son 25 senede % 2’lerden % 15’lere yükselmesi Çinlilerin ihtiyaçlarını çeşitlendirmiş ve çoğaltmıştır. İhtiyaçların en zor karşılanabileni ve arzı en gayri elastiki olanı ise arazidir. Bir mukayese yapacak olursak ABD (9,1 milyon km²) Çin (9,5 milyon km²) yaklaşık aynı büyüklüktedir. Demek istiyorum ki nüfuslar dikkate alındığında 1 ABD vatandaşına düşen arazi bugün bile ancak 4 Çinliye düşmektedir.

Bu listeyi uzatmak mümkünse de Batı dünyasının lider ülkesi ABD'nin soğuk harp zamanında yoğunlaştığı Atlantik sahillerinden şimdi diğer yakaya Pasifik Okyanusuna, “rebalancing” diye adlandırdığı bir politikayla yoğunlaşması sıralanan gelişmeleri yeterince takip ettiğini göstermektedir. Hatta Avustralya'nın bütçesini zorlayarak 6 Awacs uçağı temin etmesini de bu teyakkuzun bir işareti olarak yorumlamak mümkündür.

Kanlı 2. Cihan Harbi sonrası her ne kadar küresel bir çatışma olmadıysa da asimetrik, hibrit ve Proxy harplerin uygulamaları çok yerde yaşandı ve halen yaşanmakta. UN Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1978 Alma Ata deklarasyonunda “sağlıklı olmanın en iyi yolu hastalıkları yenmek yerine önleyici sağıktan geçer” demiştir. Güvenlikte de buna caydırıcılık diyoruz. Caydırıcılığın temel kuralı ise dışarı karşı vereceğiniz dayanışma görüntüsüdür. Rus-Batı gerginliği, Kafkaslar da işgal edilmiş topraklar, Myanmar'da öldürülen insanlar, patlamaya hazır Balkanlar, zorlama medeniyetler çatışması, kan gölüne dönmüş Ortadoğu ve bunlara ilaveten dışarıdan maddi destekli İstanbul gezi olayları, FETÖ darbe teşebbüsüne müttefiklerinin seyreden bakışları önünde maruz kalmış NATO üyesi Türkiye. Bu durum karşısında Batı'nın caydırıcı heybetinden kim bahsedebilir?

Globalleşme sonucu dünyadaki temel dengeler hızla değişirken maalesef kısa görüşlü yöneticiler kendi dünyalarına kapanmakta ve kısa vadeli menfaatlerini göze alamadıkları savaş yerine klasik savaş dışı araçlarla, terörle gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

Bu sebeple Terör, günümüz küresel tehditlerinde en ön sırada yer alıyor. Terör gerçekleştiren unsurların sayısında adeta bir patlama söz konusu. En donanımlı ve profesyonel örgütlerden, “yalnız kurt” olarak tabir edilen tek kişiye kadar inebilen geniş bir yelpazedeki unsurlar tarafından terör saldırıları düzenlenebiliyor.

Sıklığı değişkenlik göstermekle birlikte, artık dünyanın hemen her yerinde meydana gelen terör olayları, yeryüzünün hiçbir yerinin güvenli olmadığı algısını insanların beynine yerleştirerek, küresel bir korku ortamının oluşmasına ve geleceğe karamsarlıkla bakılmasına neden oluyor. İnsanlarda güven duygusunu yok ediyor. Örneğin, DEAŞ yenilgiye uğratıldığı takdirde yerini neyin alabileceği sorusu soruluyor.

Genişleyen çatışma bölgelerinden kaynak bulan teröristler, saldırılarını yeryüzünün çeşitli alanlarına yayabiliyor. “Yabancı terörist savaşçılar” geçeceği, uluslararası toplumun önünde giderek büyüyen bir sorun halini alıyor.

Sürekli olarak “uluslararası terörizmle mücadele” konusunun altı çizilmekte. Ancak, fiili duruma bakıldığında, günü kurtarmaya yönelik, yanlış ve taktiksel hesaplamalar üzerine, samimiyetten uzak yaklaşımlarla yetinildiği görülüyor.

Belirli terör örgütleriyle başka terör örgütlerinden faydalanılarak mücadele edilmeye çalışılıyor. Terör örgütleri birbirlerine karşı kullanılıyor. Örneğin, PKK/PYD/YPG’ye sırf DEAŞ’la mücadele ettiği gerekçesiyle destek sağlanıyor. Bunun sonucunda ise terörle mücadele, maalesef sadece söylem düzeyinde kalan bir iddiadan öteye gidemiyor.

Günümüzde terörizmin farklı boyutlarıyla da karşı karşıyayız. “Yeni nesil terör örgütleri ve taktikleri” ortaya çıkıyor. “Siber terör” veya “biyolojik terör” gibi çok sayıda ayrı terör yöntemleriyle mücadele zorunluluğu bulunuyor.

Bunun yanında, terörizmin kaynakları arasında da yer alan radikalleşme, aşırıcılık, yabancı düşmanlığı, dinî, mezhepsel ayrımcılık ve ırkçılık gibi yükselen akımlar, başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde anlayışsızlık, hoşgörüsüzlük ve şiddet ortamını körüklüyor.

Günümüz dünyasında terörizmin yanı sıra, artık bizzat “savaş” kavramının da yeni boyutlar ve nitelemeler arz ettiğini görüyoruz. Savaşla ilgili tanımlamalara son yıllarda, askerî, siyasi, dijital, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere, tüm unsurların birlikte kullanıldığı “hibrit savaş” tabiri de eklenmiş bulunmakta. Gelecek yıllarda savaşların hibrit bir nitelik arz edeceği uluslararası çevrelerde tartışılmakta.

Zamanımızda istikrarsızlık ve güvensizliği artıran unsurlar sadece terör ve yeni savaş unsurlarıyla da sınırlı değil. Diğer taraftan kitle imha silahlarının yayılması, tesis edilmeye çalışılan tüm düzenlemelere karşın halen kronik bir küresel sorun olmaya devam ediyor.

Bugün Kuzey Kore’yle ilgili gelişmeler malum. Bu ülkenin geliştirdiği balistik füzeler, hidrojen bombası ve ABD’yle aralarındaki tehlikeli söylem, uluslararası gündemin kaygıyla izlenen başlıkları arasında yer almakta. Diğer yandan, uzun ve çetin bir sürecin ardından nükleer alanda İran’la varılan Kapsamlı Ortak Eylem Planı, bizzat taraflardan birisince sorgulanıyor.

Türkiye olarak bölgemize baktığımızda, Suriye ve Irak başta olmak üzere, “kalıcı barışın” tesisi yerine “kalıcı krizlerin” oluştuğunu, hatta bu krizlerin kendi içlerinde yeni gelişmelerle birlikte çok daha karmaşık yönlere meyil et-

tiklerini görüyoruz. Neticede ise, bölgemiz için en fazla korkulan senaryo olan etnik ve mezhepsel çatışma, Suriye ve Irak bağlamında her geçen gün daha fazla anılan bir husus haline geliyor.

Tüm bu koşullarda ister istemez olumsuz olmakla birlikte, maalesef gerçekçi bir tablo ortaya çıkıyor.

Türkiye olarak bu gerçeklerle fazlasıyla yüz yüze bulunmaktayız. Yeryüzünün jeopolitik açıdan son derece kritik bir noktasında yer almamız, kriz bölgeleriyle çevrili olmamız, tabiatıyla bize etrafımızda ve ötesinde olan gelişmeleri kaçınılmaz olarak en yakından, en sağlıklı ve gerçekçi biçimde analiz etme imkânı ve harekete geçme sorumluluğu veriyor.

Türkiye, Irak ve Suriye'yle toplam 1300 km'lik sınırı olan tek NATO ülkesi. Bu yönüyle, buralardan kaynaklanan tehlikeleri en önde karşılama durumunda olan ülke. Türkiye Fırat kalkanı operasyonu ile sınırlarının ötesinde 2.000 kilometrekareden geniş bir alanı DEAŞ teröründen temizlemiştir. DEAŞ ile mücadelede en etkin çabayı göstermiştir.

Türkiye aynı zamanda bir barış ülkesidir. “Yurtta Barış, Dünya’da Barış” ilkesiyle hareket ediyoruz. Türkiye'nin hiçbir ülkenin toprağında gözü yoktur. Türkiye komşuları Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün en büyük destekçisidir.

Bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik yaklaşımlarımız, ilkeli, gerçekçi, etkin ve uygulanabilir bir temele dayanmaktadır.

Terörle mücadelede samimi irade ve kapsayıcı yaklaşım sergilenmesi gerektiğini ifade ederken, hep bu temelden hareket ediyoruz. Hâlihazırda PKK/PYD/YPG veya FETÖ konusunda Batılı muhataplarımızın politikalarına baktığımızda ise, samimiyeti bırakın maalesef müttefiklik anlayışının yeterince işlemediğini görüyoruz.

FETÖ gibi devlete sızarak devleti ele geçirmeye kalkışan ve kanlı bir darbe girişimi gerçekleştiren “yeni nesil” bir terör örgütü ile mücadele ediyoruz. Bu örgüt sadece ülkemizi hedef almıyor. Kurduğu küresel ağla, okullar, şirketler ve dernekler maskesi altında çok sayıda ülkede gizli emellerle faaliyet gösteriyor.

Terör gibi kritik bir mesele karşısında bile müttefikliğin gereği olan en temel anlayış ve işbirliğini hayata geçiremiyorsak, bu kabul edilemez bir durumdur. Zira, bir NATO ülkesine karşı faaliyet gösteren PKK/PYD/YPG'nin

İttifak'ın diğer ülkelerinden çeşitli şekillerde, silah temin etmesini, maddi destek ve propaganda imkanı bulmasını açıklamak mümkün değildir. Aynı şekilde, İttifak'ın üyesi bir devletin varlığına doğrudan tehdit oluşturan FETÖ'ye karşı diğer üye ülkelerde halen harekete geçilmemesi de kabul edilemez bir husustur.

Küresel düzeyde terörizmle mücadelenin, ancak tüm terör örgütlerine karşı aynı kararlılık gösterildiği takdirde başarıya ulaşması mümkündür. Bu hususu uluslararası alanda tüm muhataplarımıza vurgulamaya devam ediyoruz.

Sonuç olarak insanlar artık savaşlar sonucu elde edilmiş şan ve şeref in altında değil kendilerince kabul edilmiş kurallar çerçevesinde kendilerini geliştirebildikleri, saygı gördükleri, inançlarını yaşayabildikleri, maddi refaha ulaşmış, bugünü ve yarını öngörülebilir (predictable) güvenilir bir dünyada barış ve huzur içerisinde mutlu olarak yaşamak istemektedirler. O halde devletlerin ve onların oluşturduğu uluslararası kuruluşların temel hedefi bu olmalıdır. Bu amacın siyasi aracı ise, içte ulusal devlet, dışta ise başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlardır.

Buna Fukuyama'nın 1990'larda devlet ortadan kalkacak demesinin ardından 2000'lerin başında "Devletin İnşası" eseri ile ulus devletlerin gerekliliğinden bahsetmesi önemli bir referans kaynak olarak gösterilebilir.

Diğer taraftan hatırlayacak olursanız, 2015 yılında buradaki ilk Konferans'ta, dünyada daha fazla barış için BM'nin dönüşümüne destek olunması gerektiğinin altını çizmiştim. Güvensizlik ve istikrarsızlıktaki bariz yükselme eğilimi düşünüldüğünde, bunun ne derece önemli olduğunu bir kez daha görüyoruz.

Dünyanın en kapsamlı uluslararası örgütü olan BM'nin artık günümüz koşullarına uygun bir kurumsal yapıya kavuşturulması, böylelikle de kriz alanlarının tümüne etkin müdahale kapasitesini geliştirmesi, son derece acil bir zorunluluktur. Türkiye, bu anlayışla, BM'de gereken yapısal reformların bir an önce hayata geçirilmesini vurgulamaya devam etmektedir.

Dile getirmiş olduğum tüm bu hususlar çerçevesinde, bugünün dünyasında güvensizlik ve istikrarsızlık bağlamında geldiğimiz nokta, sadece belirli ülkelerin ve çevrelerin değil, uluslararası toplumun ortak sorumluluğuna dayanan yeni bir birlikte çalışma kültürünün geliştirilmesini şart koşmaktadır. Ancak bu sayede, yeni bir güvenlik ekosisteminin temellerinin sağlam şekilde atılabilmesi mümkündür.